

4.0 Beknopte bouwgeschiedenis gevel Oude Vest 103

Het pand Oude Vest 103 bevindt zich op een, op 5 maart 1617 uitgegeven, perceel dat bij de eerste 17^e-eeuwse stadsuitleg van 1611 vrijkwam door het slechten van de bestaande stadswallen⁽¹⁾. Het ligt in het toenmalige stadsdeel Oostmarendorp Landzijde dat gekenmerkt wordt door smalle diepe percelen haaks op de straat.

Het huis staat op een diep en smal perceel met het zadeldak haaks op de straat gericht. Het pand heeft drie bouwlagen en een vliering. Op de oude stadskaart van J. Bleau uit 1646 staat geen achterhuis aangegeven. De vloerconstructies bestaan uit moer- en kinderbintconstructies en de kap is voorzien van eiken korbeelstellen met telmerken. Deze opbouw past in het tijdsbeeld van de 17^e-eeuw.

De huidige eigenaar heeft tijdens een verbouwing in 1992 een geornamenteerde houten bovendorpel van een deurkozijn gevonden met gesneden ornamenten en het jaartal 1621. Aangezien dit in de toenmalige lage kelder lag samen met enkele 17^e-eeuwse plavuizen is het aannemelijk dit jaartal als bouwdatum van het pand te kenmerken.

Aangezien het pand begin 17^e-eeuw is gebouwd zal het waarschijnlijk voorzien zijn geweest van een trap- of topgevel. In de 18^e-eeuw, volgens het gevelopschrift in het fronton, 25 augustus 1739, is het pand voorzien van een nieuwe gevelindeling. De voorgevel is opgebouwd als pilasterloze halsgevel met natuursteen klauwstukken en gebogen fronton. Waarschijnlijk is hierbij het metselwerk van de gehele gevel vervangen. Door de toepassing van metselwerk in kruisverband met een combinatie kop-klezoor als hoekverband en toepassing van drieklezoren tegen de vensters, is een datering tussen ca.1620 en ca. 1790 waarschijnlijk. De vroegste voorbeelden van de combinatie klezoor-drieklezoor in Leiden dateren van 1620 en 1630, respectievelijk Pieterskerkgracht 9 en Rapenburg 129. Late toepassingen van klezoren in het metselwerk dateren van 1790, Nieuwe Rijn 12.⁽²⁾

Doordat de oorspronkelijke bouw van het pand dateert uit 1621, is het niet waarschijnlijk dat genoemde combinatie bij een 'standaard' woonhuis al uitgevoerd is en derhalve is de gevel geheel vervangen in 1739.

In het elders in dit rapport vermelde 'tweelingpand' Oude Singel 190 is deze combinatie klezoor-drieklezoor ook aanwezig.

De vensters op de verdiepingen zijn uitgevoerd met spiegelbogen en inspringende getoogde hanenkammen in het metselwerk. De door Daniel Marot geïntroduceerde venstervorm met spiegelboog duidt op een bouwperiode van 1717 tot ca.1775 hetgeen klopt met de vermelde datering.

Op een foto uit ca. 1930 zijn de vensters op de eerste en tweede verdieping uitgevoerd als T-vensters met een rechte hanenkam van anderhalve steen. Het venster op de vliering in de hals van de gevel is daarbij nog voorzien van genoemde spiegelboog en inspringende en getoogde hanenkam.

Tijdens de verbouwing uit 1992 heeft de eigenaar tevens een plankje gevonden waarop de volgende tekst staat geschreven: “25 maart 1890, Dit huis is verbouwd door F.L. Dee (baas timmerman), W. Splinter (metselaarsbaas), J. van Riet en P. Nieboer (timmerlieden)”. Tijdens deze verbouwing is het pand intern verbouwd met een nieuwe indeling en waarschijnlijk vervanging van de nog aanwezige spiltrappen.⁽³⁾

Logischerwijs zijn bij deze verbouwing eveneens de vensters op de verdiepingen gemoderniseerd en de pui op de begane grond vervangen. De toepassing van T-ramen dateert uit het einde van de 19e-eeuw en de nog aanwezige profileringen op raam- en deurkozijnen passen in dit beeld.

Ter hoogte van de eerste verdieping is een stalen ligger in het metselwerk opgenomen. Hierbij zijn alle aanwezige kinderbalken ingekort en opgelegd op een nieuwe strijkbalk met duivenjager profilering. Eén kinderbalk is nog voorzien van een pen. De kinderbalken in de vloerconstructie tegen de achtergevel zijn met zo'n verbindingspen opgelegd in de strijkbalk tegen de achtergevel. Conclusie hiervan is dat de huidige strijkbalk een ouder exemplaar heeft vervangen en daarbij meer naar binnen is gelegd ten behoeve van de nieuwe stalen ligger.

Voorgevel Oude Vest 103 anno 1930.
(Afbeelding RAL)

Op 7 maart 1953 stelt de gemeente Leiden, de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen per brief op de hoogte van een aanschrijving aan de eigenaresse van Oude Vest 103, Mejuffrouw H.A.M. Pen wonende te Kampen, om de bouwvallige topgevel, een tweetal schoorstenen en de kapconstructie te herstellen of te vernieuwen.

In reactie op de brief wordt het volgende opgemerkt: *“De onderbouw ter hoogte van de begane grond is gewijzigd voor het splitsen in een boven en benedenhuis. Behalve dit deel van de gevel zijn de hanenkammen boven verschillende ramen van de verdieping in ontsierende machinale steen gemetseld. De gevel verkeert wat het bovenste deel betreft in een zodanige slechte staat dat gevaar voor instorten bestaat”*. De brief eindigt met: *“Het herstel kan geschieden in de bestaande vorm, mits met gebruikmaking van bijpassende oude bakstenen.”*

Hierna ontstaat er een uitgebreide correspondentie met betrekking tot de rijkssubsidie en het restauratieplan tussen de ‘Minister’ en de nieuwe eigenaar de heer P.A. de Haan en bouwkundige de heer K. Bik. Deze laatste geeft aan dat het herstel van de gevel onder andere bestaat uit het vervangen van de topgevel tot op de bovendorpel van de kozijnen op de tweede verdieping en het vervangen van de ramen. Hierbij wordt verwezen naar tekeningen.

In reactie op dit herstelplan wordt door de Rijksdienst voor de Monumentenzorg op 12 februari 1954 het volgende opgemerkt: *“Deze gevel is een zorgvuldige restauratie zeker waard, zodat te betreuren is dat men van deze gelegenheid geen gebruik wil maken om de bijzonder lelijke 19^e-eeuwse onderpui te vervangen voor iets beters. Wat het ingediende restauratieplan betreft, kan worden opgemerkt dat de roedeverdeling van de ramen niet fraai is en dat de onderpui, zoals reeds eerder opgemerkt, voor verbetering vatbaar is.”*⁽⁴⁾

De restauratie wordt uitgevoerd tussen 1956 en 1959 waarbij de onderpui gehandhaafd is gebleven, alle kozijnen en ramen zijn vervangen en het metselwerk tot op de vensters van de tweede verdieping geheel is vervangen inclusief de hanenkammen van de eerste verdieping. De raamkozijnen zijn voorzien van spiegelbogen zoals nog aanwezig op het raamkozijn in de hals van de gevel. Alle schuiframen zijn voorzien van roedeverdelingen gebaseerd op de roedeverdeling van de ramen in genoemd topkozijn. Dit schuifraamkozijn heeft weer een 8-ruits bovenraam en 12-ruits onderraam. Met toepassing van de glasmaten van dit raamkozijn zijn de ramen op de eerste en tweede verdieping voorzien van een roedeverdeling waarbij de hoogte van de bovenramen ook op twee ruiten is bepaald.

Oude Vest 103 anno ca. 1930.
(Afbeelding RDMZ)

Op foto's van na de restauratie is te zien dat het metselwerk tussen de vensters op de eerste en tweede verdieping geheel is vervangen en dat de gehele gevel opnieuw is gevoegd.

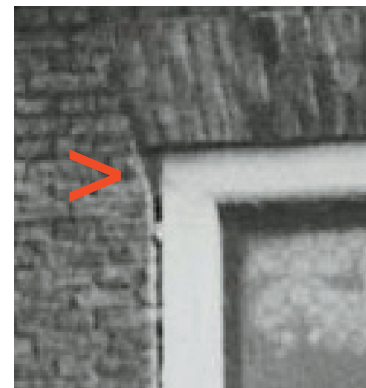
Op de foto uit ca. 1930 van Oude Vest 103 van voor de gevelrestauratie zijn in het metselwerk van de penanten duidelijk de aanzetten van de vervallen spiegelbogen waarneembaar. De positie en vorm is afleesbaar door de schuin omhoog lopende negge tussen de kozijnstijl en het metselwerk. De vorm van de nog aanwezige inspringende en getoogde hanenkam op de derde verdieping past hier precies in. Dit geldt voor alle vensters op de eerste en tweede verdieping. De reconstructie van de inspringende en gebogen venstervorm, gebaseerd op genoemde bouwsporen, lijkt daarmee gerechtvaardigd.

De roedeverdeling van de ramen is echter een vrije interpretatie geworden.

De tekeningen uit het bouwarchief van de gemeente Leiden geven een roedeverdeling aan die gebaseerd is op de 'Gulden snede'. De ruitverdeling is uitgezet onder een hoek van 52 graden, een verdeling die past op het bestaande raam in de top. Hierbij zijn de bovenlichten van de ramen op de eerste en tweede verdieping voorzien van 10-ruits verdeling en de onderraam van 15-ruits verdeling omdat de vensteropeningen breder zijn dan het topvenster.

De uitvoering van de roedeverdeling wijkt echter af van de tekeningen. De onderramen zijn van een extra laag ruiten voorzien waardoor een 20-ruits verdeling is ontstaan. Met name op de tweede verdieping levert dit een storend beeld op door ruiten met een hoekverdeling van minder dan 48 graden.

Tijdens een verbouwing in 1992 is de pui op de begane grond gewijzigd. De onderdorpel en waterslag van het raamkozijn zijn vervangen voor een lomp uitgevoerde massieve onderdorpel. Het bovenlicht van het linker deurkozijn is voorzien van een sierframe en de glasdeur met een horizontale roede van het rechter deurkozijn is voorzien van dichte panelen.

Detail van gevelfoto met negge en overgang hanenkam boven de raamkozijnen in de voorgevel met aanzet van vroegere spiegelboog.

*Oude Vest 103 anno 1967.
(Afbeelding Dienst Monumenten & Archeologie
gemeente Leiden)*